

Határon túli könyvtárak fejlesztési programja

Előzmények

A határon túli magyar könyvtárakkal és könyvtárosokkal való kapcsolattartás meghatározó anyaországi indítéka a közös magyar szellemi örökség megőrzése és hagyományozása, hiszen a könyvtárak köztudottan a kulturális örökség gyűjtői, őrzői és továbbadói. A mindennapi gyakorlatban - az igények és lehetőségek mérlegelése alapján - a kapcsolattartás alapvető formája a támogatás volt, s ez hagyományosan három alapvető területen realizálódott :

- a dokumentum-ellátás hiányosságainak enyhítése,
- a könyvtári eszközpark megeremtésének támogatása,
- valamint a könyvtárosok szakmai felkészültségének javítása.

A három területen nyújtott támogatás azonban más-más lehetőségek és hangsúlyok közepette valósult meg. A lehetőségek főként az anyagi, szakmai szempontok fényében, a hangsúlyok viszont szemléleti okokból változtak az idő folyamán. A kelet-közép-európai rendszerváltozások némiképp könnyebbé tették a fizikai kapcsolattartást, egymás személyes felkeresését, az információtechnológia, az Internet megjelenése korlátlan és gyors szakmai együttműködést biztosít, az Európai Unióba való belépés vagy annak közeli lehetősége az érintett többségi államokban pedig kiegyensúlyozottabb alapellátottságot jelenthet a kisebbséget ellátó könyvtári hálózatokban is. E változások következtében ma tisztábban és pontosabban látjuk a határon túliak gondjait: az intézményrendszer, az ellátottság, a személyi feltételek nehézségeit, mivel ezekről sok közös fórumon értesülünk tőlük, és magunk is megtapasztalhatjuk látogatásaink alkalmával.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a 2004-es budapesti könyvtáros világtalálkozóhoz kapcsolódva kerek-asztal beszélgetés keretében minden egyes szomszédos ország könyvtáros képviselőivel közösen helyzetelemzést végzett, majd ennek nyomán stratégiai és cselekvési tervet készített az együttműködés szükséges és lehetséges módjairól (A Magyar Könyvtárosok Egyesületének kapcsolatrendszere a határon túli magyar könyvtárosokkal. Előadásként elhangzott 2005. május 9-én Csongrádon, a Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciáján Haraszi Pálnétól. Publikálva: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2005/07. szám).

A Könyvtári Intézet 2006-ban készítette el a Kárpát-medencei könyvtárosokat átfogó képzési, továbbképzési programtervezetét. (Könyvtárosok képzése, továbbképzése – határok nélkül / Bartos Éva, Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2006/11.szám).

A könyvtári terület 2008-2013-as stratégiai terve minden lehetséges célkitűzés megvalósításánál figyelemmel van a határon túli könyvtárak rendszerbe kapcsolására.

A 2007-re kialakult új helyzetben, melyet egyfelől a könyvtári stratégiai és szakmapolitikai változások, másfelől a pályázati és finanszírozási rendszer változásai jellemeznek, meg kell kezdenünk egy tudatosan, hosszú távra előre tekintő és építkező együttműködési rendszert, melyben egyaránt megnyilvánul a közös szellemi, kulturális örökség megőrzésének küldetése, valamint ennek az örökségnek minél szélesebb körben (Kárpát-medence, Európa, a „világ”) hozzáférhetővé tétele. E célok megvalósítása azonban csak új eszmei alapokra építve, a 21.

század információtechnológiai követelményeinek alkalmazásával, továbbá a partnerségi szemlélet alapján lehetséges.

A hosszú távú stratégiai együttműködés kulcsterületei:

- I. rendszerszerű együttműködésben megvalósuló könyvtári tevékenység
- II. könyvtári szakemberek képzése és rendszeres továbbképzése a határon túl kialakított állandó képzőközpontokban
- III. szakembercsere, ösztöndíjak, közös Európai Unió pályázati- és projekt-tevékenység, kutatás
- IV. szakmai képviselők együttműködése
- V. magyar szellemi örökség számbavétele és szétsugárzása

A 2007/2008-as években az I. és II. kulcsterület kialakítását állítjuk a középpontba.

I. Rendszerszerű együttműködésben megvalósuló könyvtári tevékenység

A magyarországi könyvtári ellátás folyamatos fejlődésének záloga a tevékenységek rendszerbe szervezése, azaz rendszerben való működtetése. Szakmai és gazdaságossági szempontok miatt egyaránt ezen a módon szerveződött meg országosan az információ- és a dokumentum ellátás (közös katalógusok, közös adatbázisok, könyvtárközi kölcsönzés), a kistelepülések könyvtári ellátása, a mozgókönyvtári szolgáltatások és kezdődik a regionális könyvtári ellátás megszervezésének tervezése is. Távlatosan ezeknek a rendszereknek a határon túli kiterjesztése lesz a megbízható megoldás.

1. Információ- és dokumentum-ellátás a határ mentén illetve az ODR kiterjesztése révén

A határon túli könyvtárak támogatásában sokáig legfontosabbnak és legbiztosabbnak tűnő forma a dokumentum-ellátás volt. Az Országos Széchényi Könyvtár a nemzetközi csere keretében és a fölőspéldányok gazdag választékával hosszú ideig jelentősen hozzájárult a határon túli magyar lakosság igényeit kielégítő magyar nyelvű irodalom biztosításához. A kötelepéldányok számának csökkenésével, valamint az OSZK költségvetési forrásainak szűkülésével azonban ez a támogatás mára gyakorlatilag megszűnt, mindenesetre jelentéktelenné vált. A magyarországi ellátórendszerekben (könyvkiadás, könyvterjesztés, könyvtárügy) keletkező értékes fölőspéldányok célzott adományozásának feladatát ez idő szerint nem látja el semmilyen szervezet (korábban a PRO HUNGARIS Kulturális Értékközvetítő Alapítvány látta el ezt a gyűjtemény-megalapozást illetve –gyarapítást jelentősen serkentő feladatot).

A közvetlen, fizikai ellátást a határ menti kistérségek közkulturális szolgáltató rendszerének kiterjesztése jelentené. A kistelepülések könyvtári ellátását jelentő megoldások (mozgókönyvtár, bibliobusz) csekély befektetés révén átléphetnék a határt, és a határon túli magyar olvasókat maradéktalanul elláthatnák.

Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer kiterjesztése pedig azoknak az infrastrukturálisan megfelelő fogadókészséggel rendelkező könyvtáraknak a rendszerbe való bekapcsolását jelenti, akik az elektronikus dokumentumküldő szolgáltatást fogadni és továbbítani tudják. Rendelkeznek szélessávú Internet kapcsolattal, biztosítani tudnak egy külön számítógépet csak erre a célra, szkennelvel rendelkeznek, munkatársat tudnak biztosítani. Jelenlegi terveink szerint legalább 10 helyszínt vonnánk be, amely már

rendelkezik ezekkel a feltételekkel. (Az információk visszaérkezése után nevezzük meg pontosan a bekapcsolódó intézményeket.)

A pályázat keretében biztosítjuk számukra a tevékenységhez szükséges „Ariel” dokumentumküldő szoftvert, annak installálását, továbbá a kezelésére kijelölt munkatárs betanítását.

A szolgáltatásba bekapcsolódó könyvtárak alkalmassá válnak a magyarországi könyvtáraktól kapott elektronikus dokumentumok továbbküldésére saját környezetükben, de egyidejűleg vizsontszolgáltatásra is, a magyarországi könyvtárak számára. Megkezdődhet a saját adataik betöltése az ODR adatbázisba, ezáltal széleskörű nyilvánosságot kaphatnak.

II. Könyvtári szakemberek képzése és rendszeres továbbképzése a kialakított állandó képzőközpontokban

A közös európai jövő követelményei az előttünk álló időszakban olyan magasra teszik a mércét a könyvtárosok számára, hogy a saját felkészültségünk fejlesztésére nagyobb figyelmet kell fordítanunk, határon innen és túl. A társadalmi versenyképesség megteremtése, az életminőség javítása élethosszig tartó tanulással, az információkhoz való korlátozás nélküli hozzáférés biztosításával, a közjót szolgáló intézményi és szakmai szemlélettel - olyan kihívások, melyek a könyvtáros képzést, továbbképzést kulcsfeladattá teszik már napjainkban is. Az együttműködés formái között ezért ennek is kiemelt szerepet kell kapnia.

Ha a jelenlegi helyzetet szemügyre vesszük, akkor azt tapasztaljuk, hogy rengeteg formában és módon történik a határon túli könyvtáros kollégáknak az anyaországi továbbképzésekbe való bevonása. Ezek egymástól függetlenül, mondhatni összehangolatlanul és esetlegesen valósulnak meg, melynek következtében egyesek évente többször is eljutnak valahová, mások egyszer sem. Bizonytalan az anyagi feltételek előteremtése is, hiszen a részvétel lehetőségét alapvetően pályázati pénzek biztosítják mind a rendezők, mind a „vendégek” oldaláról.

Már a 2006-os képzési terv megfogalmazásakor éreztük és érzékeltettük, megérett az idő, hogy egységes, integrált rendszerben fogalmazzuk meg javaslatunkat a könyvtáros képzés, továbbképzés határok nélküli megvalósítására. A tervezet jellemzőbb megvalósítási formái:

1. Szakképzés

- középfokú szakemberképzés, un. segédkönyvtáros képzés, távoktatás, kihelyezett konzultációk révén, ill. az oktatók felkészítésének támogatása révén
- egyetemi, főiskolai képzés szintjén anyaországi ösztöndíj lehetőség, gyakorlati képzésre való fogadás anyaországi felsőoktatási intézményekben ill. könyvtárakban
- doktori iskolán való képzés támogatása

2. Akkreditált képzések, melynek keretében igény szerint határon túli résztvevőket fogadunk („hallgató-import”), ill. teljes programokat viszünk ki („tanfolyam-export”) a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság által engedélyezett programok kihelyezett megvalósítása révén, tanúsítvány kiadásával

3. Anyaországi képzésekbe való bevonódás, bekapcsolódás, az eddig kialakult gyakorlat szerint:

- határon túli érdeklődők részvétele szervezett regionális, megyei és városi továbbképzéseken, általános és speciális tematikus konferenciákon, szakmai napokon, célrendezvényeken egyénileg vagy csoportosan
- meghívásos egyéni vagy csoportos részvétel az anyaországi szakmai szervezetek által indított (központi, területi szervezetek, szakmai szekciók által szervezett) képzéseken, vándorgyűlésen, közgyűléseken, egyéb nagyrendezvényeken, kampányprogramokon

4. Helyi képzések a helyi igényeknek megfelelően, helyi szervezésben, a határon túli kollégák lakó - ill. munkahelyén, anyaországi előadók, oktatók közreműködésével.

Az 1-4. pontban felsorolt képzési formák feltételrendszere:

- a határon túli állandó képzőközpontok infrastrukturális kialakítása és folyamatos korszerűsítése
- anyaországi mentori, tutori, tanácsadói, konzulensi gárda fokozatos kiépítése
- ajánló névjegyzékek összeállítása az egyes képzési témákhoz a határon túlra meghívható előadók, oktatók köréről (végzettség, érdeklődési- és szakterület, egyéb feltételek megjelölésével),
- a képzésekhez oktatásszervezési, módszertani szolgáltatások (résztevők, oktatási képzési formák, módszerek kiválasztása, az ellenőrzés, számonkérés módjának eldöntése, minőségbiztosítás, oktatási segédletek, nyomtatott és elektronikus „tankönyv-csomagok” stb.).

A felvázolt komplex képzési tevékenység megvalósításában legfontosabb feltétel a finanszírozás, melynek alapvető kerete az átlátható és megbízható pályázati rendszer, mivel a jelenlegi lehetőségek meglehetősen rendszertelenül hol a határon túli, hol az anyaországbeli partner (esetleg mindkettő, vagy olykor éppen egyik sem) támogatását biztosítják, térben és időben összehangolhatatlanul. A magyarországi pályázati rendszer küszöbön álló átalakítása után a várhatóan egyedülként megmaradó Szülőföld Alap keretében többoldalú, állandó Kárpát-medencei támogatási és együttműködési program kidolgozására van szükség a könyvtári területen is.

Állandó, megbízható, tervezhető támogatási keret szükséges évről évre

- a tervezett képzőközpontok, képzési bázishelyek kialakításához és folyamatos korszerűsítéséhez (országanként minimálisan egy helyen: Románia, Szerbia, Ukrajna, Szlovákia, távlatilag Szlovénia, Horvátország, infrastrukturális, személyi támogatással),
- az átlátható, pontos nyilvántartások vezetéséhez a képzési programokról a tájékozódás, a tervezhetőség érdekében. (Erre célszerű lenne kiépíteni egy naprakész adatbázist a Könyvtári Intézetben)
- nyilvántartások vezetéséhez a képzésbe bevonandó, bevonható határon túli könyvtáros kollégákról, képzettségükről, végzettségükről, munkakörükről, érdeklődési- és szakterületeikről, hogy arányos, egyenletes, célirányos és hatékony, mindenkire kiterjedő képzés/továbbképzés alakulhasson ki
- nyomtatott és elektronikus oktatási segédletek (tankönyv, tananyag) biztosításához megfelelő mennyiségben és minőségben a Könyvtári Intézet koordinálásával

- a kölcsönösség jegyében az előadók, oktatók cseréjének megvalósításához, mely önmagában is továbbképzési forma lenne, elősegítené a szakmai tapasztalatszerét, a szakemberek kölcsönös megismertetését és elismertetését
- egységes magyar és idegennyelvi szaknyelvi szókincs kialakításához és elterjesztéséhez (un. könyvtáros szinonima-szótárak, fogalomtárak létrehozása és kölcsönös használata révén, szakmai publikációk folyóiratokban, közös kiadványokban, ill. elektronikus formákban való megvalósítása révén).

A fenti célok megvalósítása érdekében feltétlenül szükséges lesz a könyvtári hálózaton, a könyvtáros szakmai szervezeteken kívül további együttműködési kereteket kialakítani a szomszédos többségi államokban működő oktatási és kulturális ágazati irányító hatóságokkal, valamint a kisebbségi magyar művelődési intézetekkel, központokkal is.

Budapest, 2007. július 23.

Bartos Éva
igazgató